

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Світлани Володимирівни Мишкарьової "Освітньо - виховна діяльність православних братств у Західній Україні у міжвоєнний період (1921 - 1939 рр.)," подану ну на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 - загальна педагогіка та історія педагогіки.

Насамперед відзначаємо актуальність теми дисертаційного дослідження, що обумовлено історичними традиціями, а також потребами сучасності. Очевидно, що в умовах війни церковне протистояння буде використовуватися і вже використовується як один із чинників зниження рівня єдності нації. Більше того стаємо свідками зазіхання на історію українського народу, починаючи з історії церковного життя в Київській Русі.

У зв'язку із наближенням реформи системи самоврядування зацікавленість викликає досвід громадських об'єднань, які сприяли не лише розвитку духовності, але й вирішували питання повсякденного життя.

Дисертантом вдало вибудована структура роботи, достатньо високий рівень теоретичного аналізу проблеми поєднується з багатою джерельною базою (відзначаємо архівні матеріали), увага до вивчення Закону Божого і релігійного виховання поєднується з із загальною оцінкою діяльності братств та спробою екстраполяції досвіду минулих років у реалії сьогодення. Щоправда, на нашу думку, освітня складова у структурі змісту виокремлена недостатньо. Це до речі проявилось і у системі головних завдань (визначити методологічні засади, уточнити понятійний апарат та окреслити джерельну й історіографічну базу дослідження проблеми освітньо-виховної діяльності православних братств як історико-педагогічного явища. Охарактеризувати стан освіти і виховання на західноукраїнських землях у міжвоєнний період як умови для реалізації освітньо-виховної діяльності православних братств. З'ясувати основні чинники, що впливали на освітньо-виховну

діяльність православних братств у Західній Україні в межах 1921–1939 рр. Розкрити особливості організації, змісту і форм освітньо-виховної діяльності православних братств у Західній Україні у досліджуваній період. Узагальнити досвід освітньо-виховної діяльності православних братств Західної України у досліджуваній період і окреслити можливість його екстраполяції в освітньо-виховний процес на сучасному етапі).

Добре окреслено предмет дослідження. Акцентовано увагу на проблемі змісту, форм, методів та тенденцій освітньо - виховної діяльності православних братств у Західній Україні. Щодо об'єкту дослідження (розвиток освіти і педагогічної думки у Західній Україні у міжвоєнний період (1921–1939 рр.) то нам видається, що він менш вдалий.

Не викликають заперечення хронологічні межі роботи. 1921 рік визначається трансформацією братського руху на західноукраїнських землях, зумовленого входженням Православної церкви в сферу державно-конфесійних відносин зарубіжних країн, а верхня межа наукового пошуку (1939 р.) окреслена у зв'язку з припиненням активної діяльності братств у контексті соціально-політичних трансформацій, пов'язаних із початком Другої світової війни.

Щодо наукової новизни варто відзначити системну оцінку освітньо-виховної діяльності православних братств Західної України, сутність і зміст визначальних чинників, які зумовили специфіку їх освітньо-виховної діяльності у міжвоєнний період, участь у формуванні нових підходів та методики навчання Закону Божого і релігійного виховання молоді, провідні тенденції досліджуваного процесу (територіальну, етнічну, методичну, діяльнісну). Відзначаємо увагу до понятійно-категоріального апарату, невідомих та маловідомих архівних матеріали, що висвітлюють діяльність православного братського руху Західної України, загалом 26 архівних документів.

Результати можуть бути використані для визначення напрямів співпраці закладів освіти та релігійних і громадських організацій, статутна діяльність яких спрямована на освіту та виховання школярів і молоді; матеріали і висновки розширюють та поглиблюють зміст навчальних курсів з історії педагогіки, народознавства, етнопедагогіки, релігієзнавства. Матеріали дослідження можуть бути використані в навчальному процесі закладів післядипломної педагогічної освіти та діяльності організаторів духовних навчально-виховних закладів, педагогів-практиків, краєзнавців. Джерельна база дисертації може бути корисною для дослідників різних галузей педагогічних знань – історії педагогіки, філософії освіти, теорії та методики виховання.

Погоджуємося з дисертантом, що теоретичний аналіз проблематики освітньо-виховної діяльності православних братств має міждисциплінарний характер, передбачає врахування методології релігієзнавства, історії та історії педагогіки. У цьому контексті релігія інтегрувала суспільство на засадах солідарності, служіння, взаємодопомоги. Підтверджена необхідність урахування чинників, насамперед соціально-політичного характеру, які впливали на ставлення державної влади до національної освіти і виховання, до православ'я в цілому і до діяльності братств зокрема. Дисертант звертає увагу на конкретні етнічні та конфесійні умови середовища, в якому функціонували православні братства, окреслено важливість формування системи джерельної та літературної бази дослідження.

Дисертантом поняття «західноукраїнське православне братство» розглядається як релігійно-громадська організація при православній парафії чи при навчальному закладі, метою діяльності якої визначалося виключно відродження релігійного та морального життя Православної Церкви, що передбачало участь у підготовці урочистого богослужіння, здійснення діяльності у сфері християнського милосердя, поповнення богословських знань та пастирсько-педагогічну і місіонерську діяльність

Заслуговує на схвалення вивчення освітньо-виховної діяльності православних братств, створених українцями в межах українських православних церков (переважно на Волині), не лише при храмах і парафіях, а також і при середніх (наприклад, Луцька гімназія) та вищих (Братство православних богословів при Варшавському університеті) навчальних закладах.

За результатами аналізу джерельної бази зроблено висновок, що провідними напрямками освітньо-виховної діяльності православних братств Волині на початку ХХ ст. були: організація та сприяння розвитку мережі братських шкіл; благодійна підтримка діяльності церковно-парафіяльних шкіл; сприяння в організації середніх навчальних закладів: училищ (жіночих та чоловічих), гімназій, прогімназій, професійних училищ, трудових майстерень та їх благодійна підтримка; організація народних недільних читань релігійно-історичного, духовно-просвітницького та морально-етичного спрямування; створення народних бібліотек-читалень; краєзнавча діяльність та пов'язане з цим відкриття музеїв, давньосховищ, а також сприяння у пошуку пам'яток старовини; заснування власних видавничих центрів та друкарень; організація народних свят та інших дозвіллевих заходів християнського спрямування. Доречно використані приклади діяльності окремих братств. Наприклад в Острозі це було сприяння в організації свят та богослужінь, опікування роботою народного братського хору, розміщення прочан та забезпечення їх харчування, організація релігійно-моральних бесід та читань для прочан, надання матеріальної допомоги нужденним, організація історичних читань, випуск історико-краєзнавчої літератури, утримання і поповнення бібліотки, облік та охорона пам'яток старовини.

Дисертантом встановлено, що членами братства могли бути професори, учні Луцької Української Гімназії православної віри та ті батьки громадян, які відомі своєю добродійністю, побожністю та добрим християнським життям. Вони поділялися на почесних, дійсних та членів співробітників. Почесні члени обиралися з тих осіб, що вславилися видатною діяльністю на користь православної церкви та української нації. Дійсними членами вважалися всі професори та учні, що

вносили щомісяця кошти і вписалися в реєстр. Основними формами діяльності Братства визначалися такі: організація урочистих церковних відправ; прилюдні читання та лекції релігійно-морального, науково-популярного та літературного змісту; вечірки та концерти. У дослідників викличе зацікавленість текст присяги згідно з яким було необхідно дотримуватися віри і захищати її, відвідувати служби Божі, брати участь у церковному хорі, читаннях, а також любити рідний край, свій народ та його стародавні звичаї; поважати старших за віком; хреститися, проходячи біля церкви, молитися вранці і ввечері, перед і після прийняття їжі, перед працею і після неї; шанувати свою рідну мову; пам'ятати, що всі люди – діти одного Отця Небесного і брати поміж собою, а тому не допускати зневаги ні до кого, хто належить до іншої національності; любити та поважати один другого та допомагати бідним та хворим; уникати сороміцької лайки, сороміцьких пісень та порнографічної літератури; брати участь в боротьбі з безбожництвом. Такі приклади є вдалими і доречними.

На думку дисертанта братства здійснювали діяльність національного та громадянського спрямування. Участь у прийнятті колективних рішень, звітування перед громадою та причетність до Братства і відповідальність перед братчиками сприяли формуванню відповідальної, суспільно активної та високодуховної особистості. Створення православних братств при навчальних закладах сприяла поєднанню навчальної роботи з православним вихованням в активній громадській діяльності. Створення бібліотек та музеїв, охорона пам'яток старовини позитивно впливала на формування історичної та національної свідомості братчиків. Залучення до хорового православного співу в комплексі з популяризацією християнських та історико-краєзнавчих знань сприяли різнобічному формуванню високодуховної особистості.

Дисертантом з'ясовано, що зміст освіти збагачували предмети релігійного циклу (Закон Божий, Катехізіс, Священна історія Старого Заповіту, Священна історія Нового Заповіту, історія церкви, аскетика, догматичне, апологетичне і порівняльне

богослов'я, моральне богослов'я). Істотного значення у змісті освіти набувало моральне виховання.

Основними напрямками освітньо-виховної діяльності одного з найбільш дієвих у сфері освітньо-виховної діяльності на Західній Україні у межах 1921–1939 рр. братств – Братства православних богословів були: удосконалення власної богословської освіти; просвітництво з православної тематики; методична діяльність; виховання дітей і молоді на православних духовних цінностях; протидія шкідливим звичкам серед молоді, пропаганда здорового способу життя; організація масових і соціально значущих заходів; поширення літератури релігійного, морально-етичного, духовно-просвітницького характеру шляхом організації видавничої справи, бібліотек, укладання бібліографії тощо.

На основі аналізу особливостей організації, змісту і форм освітньо-виховної діяльності православних братств Західної України дисертантом виявлено, що освітня, просвітницька та виховна діяльність етико-морального, релігійного спрямування як напрям роботи простежується в усіх статутах братств. Створення бібліотек та музеїв, охорона пам'яток старовини позитивно впливали на формування історичної та національної свідомості братчиків. Залучення до хорового православного співу в поєднанні з популяризацією християнських та історико-краєзнавчих знань сприяли різнобічному формуванню високодуховної особистості братчика.

Визначено популярні форми освітньо-виховної діяльності братств (з'їзди, конференції, зібрання, публічні доповіді і лекції на богословські, пастирсько-педагогічні та місіонерські теми, викладання Закону Божого та навчання дітей у недільних школах, курси, говіння, прощі, суспільно корисні справи, зокрема вшанування пам'яті видатних особистостей), упорядкування поховань, народні недільні читання, співбесіди, проповіді, релігійного, морально-етичного, духовно-просвітницького характеру. Окреслено роль українізованих братств, що здійснювали

діяльність національного та громадянського спрямування. Доведено, що створення православних братств при навчальних закладах під керівництвом законовчителів сприяло поєднанню навчальної роботи з православним вихованням в активній громадській діяльності.

Окрім значної кількості позитивних аспектів робота має певні недоліки.

1. У дисертації надмірна увага звертається на загальні питання щодо освітньої політики зарубіжних держав, соціальні, політичні чинники. Цей аспект проблеми надзвичайно важливий. Але потрібно враховувати той факт, що історики, автори монографій з історії педагогіки достатньо глибоко вивчили і описали цю проблематику.

2. Ряд визначень, при всій авторитетності інших авторів, поваги до права дисертанта на власний пошук, мають характерні логічні помилки від яких застерігав ще Аристотель. Наприклад освітня діяльність дисертант " тлумачить " як вид професійної діяльності в межах інституалізованого рівня системи освіти як соціального інституту, а виховна діяльність розглядається як цілеспрямована діяльність соціальних інститутів для досягнення виховної мети. По - перше, базове поняття не може використовуватися у визначенні, по - друге, відсутня людина, яку власне виховуємо.

3. У цікавій та змістовній таблиці 1.1 бесіда розглядається як форма і водночас метод, народні читання подані у вигляді виду і форми виховної діяльності православних братств. Очевидно, що в даному випадку варто дотримуватися одного підходу до класифікації. Більше уваги потрібно було б звернути на новизну дидактичних поглядів у порівнянні з попередниками. Якщо цього не дотримуватися кожний педагог буде заново відкривати принцип народності.

4. У таблиці 2.2 вдало узагальнюється досвід роботи педагогів, які працювали в братствах. У той же час їх кількість повинна бути більшою, навряд чи вони використовували поняття " рольова гра ", кореляційний метод.

5. На нашу думку зміст дисертації за рівнем узагальнень та теоретичною оцінкою проблематики перевищує рівень висновків. Наприклад дисертант стверджує, що на основі узагальнення досвіду освітньо-виховної діяльності православних братств Західної України міжвоєнного періоду та його екстраполяції у сьогодення доведено про доцільність запровадження співпраці навчальних закладів та православних громад, зокрема, школи і православних батьківських комітетів. Доведено про важливість проведення спільних науково-методичних семінарів і круглих столів з проблем морального виховання, що сприяє розвитку аксіологічної сфери особистості на засадах християнства. Актуальними для використання у сфері освіти визначено традиційні для православної педагогіки методи (переконання, вправлення, привчання, заохочення, використання позитивних прикладів з релігійної літератури) та форми (відвідання православних храмів, музеїв історії релігії, перегляд фільмів та слухання духовних співів, постановка театральних вистав релігійного змісту, участь дітей у релігійних святах та обрядах тощо) освітньо-виховної діяльності. Більшість з названих тез не потребують доведення.

У той же час зауважимо, що кількість позитивних аспектів значно переважає недоліки, а частина зауважень має рекомендаційний характер.

На основі вищесказаного можна зробити загальний висновок, щодо дисертаційного дослідження.

Дисертаційна робота Світлани Володимирівни Мишкарьової

" Освітньо - виховна діяльність православних братств у Західній Україні у міжвоєнний період (1921 - 1939 рр.)," є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що відповідає п.п. 9, 11, 12, 13 "Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника", затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року, а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент

професор, доктор педагогічних наук,

зав. кафедри психологічних та педагогічних дисциплін

Тернопільського національного економічного університету

А.В. Вихрущ